

**НОВІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО ОСВІТЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ
ВПЛИВУ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ОСВІТЬОЇ СИСТЕМИ**

Зелінська Г.О., д.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Анотація. В статті визначено вплив чинників середовища регіональної освітньої системи (РОС) на необхідність формування регіонального освітнього менеджменту (РОМ) в контексті переходу до економіки знань в Україні з обґрунтуванням доцільності його організації на концептуально нових підходах, адекватних умовам соціально-економічної нестабільності та циклічності розвитку. В цих умовах на функціонування РОС посилюється дія глобалізації, технологічних змін, що проявляються в змісті та організації праці та навчанні. Пріоритети віддаються збільшенням обсягу попиту на кваліфіковану робочу силу, посилюється значущість інвестування у підготовку та перепідготовку кадрів на виробництві, реформування освіти, системи професійного навчання. Нова економіка потребує, щоб людина стала носієм цілого ряду нових компетенцій та якостей – уміння працювати в команді у сучасному інформаційному середовищі; уміння вчитися; готовність до змін та нововведень тощо. Їх не можна сформувати поза системою освіти. Саме вона є визначальним інноваційним чинником формування і підвищення конкурентоспроможності робочої сили і включає не лише рівень освіти, а й освітній потенціал та освітню компетентність. Сучасні умови глобалізації з одної сторони та регіоналізації – з другої вимагають від РОМ використання різнобічних загальнонаукових й спеціальних знань та креативного інтелектуального потенціалу. Темпи соціально-економічного розвитку України обумовлюють також потребу посилення регіональних аспектів всіх складових інноваційності з метою забезпечення розвитку конкурентоздатності держави. На вирішення цих завдань направлений новий вектор формування ефективного РОМ, основним призначенням якого має стати розробка відповідного методологічного інструментарію стану розвитку регіональної освітньої системи для отримання у подальшому інформації про її ефективність на всіх рівнях управління, що дозволить приймати обґрунтовані рішення щодо подальших трансформацій з метою забезпечення конкурентоздатності фахівців та затребуваності їх на підприємствах різної форми власності.

Ключові слова: менеджмент, освіта, економіка знань, чинники, модернізація, регіон, інновація.

Постановка проблеми. Сьогодні регіональна економіка охоплює і вирішує багато різних державних економіко-соціальних проблем на локальному та мезорівнях і не випадково, що об'єктом її вивчення став освітній менеджмент. Досягнення його основних завдань на будь-якому рівні передбачає з'ясування питань стосовно ефективності капіталовкладень у галузь й її окремі ланки, критеріїв її визначення; джерел фінансування закладів освіти та їх обсягів, державної політики щодо залучення інвесторів і спонсорів освіти тощо. Особливої уваги заслуговують вирішення питань оптимального співвідношення децентралізації й централізації влади при прийнятті рішень стосовно управління регіональними освітніми системами, вивчення їх зовнішнього та внутрішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні розробкою проблеми організації регіонального освітнього менеджменту та визначення його впливу на формування нового адміністративно-територіального устрою, побудову моделей територіального управління в освіті займалися С.Вовканич, М.Долішній, Я.Жаліло, Т.Заяць, В.Куценко, У.Садова, Л.Семів, М.Шаленко, Л.Шевчук, Л.Яковенко та інші.

Невирішені складові загальної проблеми. Невирішеними залишаються проблеми подальшого розвитку менеджменту освіти в умовах глобалізації.

Формулювання цілей статті. Мета статті – вивчення впливу зовнішніх та внутрішніх чинників середовища регіональної освітньої системи (РОС) на необхідність формування нового формату системи менеджменту освіти в умовах розвитку економіки регіону.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про особливості регіональних потреб у формуванні системи регіонального освітнього менеджменту (РОМ), не можна залишити без уваги питання класифікації чинників середовища РОС, які впливають на необхідність формування самої системи освітнього менеджменту. Його ефективна організація перспективного розвитку РОС вимагає посилення уваги до трансформацій, обумовлених розвитком економіки знань, що відбуваються як в структурі самих РОС, так й способах регулювання їх еволюції.

Зупинимось на характеристиці зовнішніх та внутрішніх чинників середовища РОС, оскільки освітні процеси, які протікають в навчальних закладах, основних елементах РОС, безпосередньо впливають на необхідність формування системи РОМ.

До найвагоміших зовнішніх чинників РОС можна віднести наступні: глобалізаційні та євроінтеграційні процеси в освіті, становлення економіки знань, економічні, ринкові (конкурентні), демографічні, громадські, політико-правові тощо.

Групу внутрішніх чинників, які впливають на розвиток РОС визначають всередині самої системи, вона пов'язана з функціонуванням її елементів. Серед них: специфіка надання освітніх послуг, ресурсне забезпечення (матеріально-технічне, кадрове та фінансове), науково-дослідна і методична діяльність тощо.

Серед чинників територіальної організації РОМ виділено: історичні передумови, територіальну специфіку ринкових перетворень, форм власності та каналів перерозподілу фінансових ресурсів, регіональні особливості формування комунікативно-інформаційних зв'язків, соціально-культурну й політичну активність мешканців регіону. Особливий акцент відведено фактору рівня інноваційності регіональної економіки. В умовах України саме він визначає обличчя територіальної асиметрії процесів інфраструктурного забезпечення РОС особливо по лінії інноваційно-інвестиційних вкладень.

У нинішніх умовах розвитку РОС посилюється дія глобалізації, технологічних змін, що проявляються в змісті та організації праці та навчанні. Пріоритети віддаються збільшенню обсягу попиту на кваліфіковану робочу силу, посилюється значущість інвестування у підготовку та перепідготовку кадрів на виробництві, реформування освіти, систем професійного навчання [1, с. 48]. Помітний вплив чинять умови інформаційного суспільства, зокрема процеси старіння знань, що стають усе динамічнішими та вимагають особливих змін у системі вищої освіти як одного з елементів РОС.

Всесвітній процес глобалізації дедалі розширює суперечність між новими вимогами, що висуваються "суспільством знань", і застиглістю основних освітніх систем, через які ці знання здобуваються [2]. Створення економіки знань – це, перш за все, структурування всієї економічної системи на інтелектуальній основі, тобто розвиток потенціалу особистості. Діяльність традиційних освітніх систем, як правило, ґрунтується на одному періоді часу, де в основу покладено принцип "освіта на все життя". Економіка знань сповідує принцип "освіта упродовж усього життя". Як зазначає Коїширо Мацуура, "мету освіти не можна далі зводити до простої передачі знань або до опанування вміннями певного фаху". [2]. Зростання ролі економіки знань активізує не тільки зростання попиту на освітні послуги, але й якісно змінює способи їх надання (пропозицію). На відміну від вузької спеціалізації пропонується підготовка гнучкого фахівця XXI століття, здатного адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Ці зміни потребують якісно нової системи менеджменту, заснованого на інноваційному підході до управління РОС. Він, ураховуючи вимоги часу, для забезпечення системності та глибини знань повинен враховувати не тільки інформаційно-інноваційну складову навчальних закладів, але й фізкультурну підготовку, володіння знаннями інтелектуальної власності, розвивати якості лідерства в колективі тощо [2]. Особливо зримо проявляється вплив глобалізаційних процесів у вищій школі через розширення міжнародних освітніх програм, в яких з'являються культурні й міжкультурні компоненти, які впливають на формування ментальних особливостей та уявлень щодо бажаного рівня освіти та його реалізації в трудовому житті. Окрім міжнародних освітніх програм глобалізаційні процеси актуалізують необхідність поширення так званих транснаціональних програм [3, с. 174]. Сучасні умови глобалізації з одної сторони та регіоналізації – з другої, диктують особливі вимоги до організації системи РОМ, ставлячи перед ним завдання нового формату взаємодії РОС та економіки, яка без перебільшення має бути економікою знань. Остання вимагає від РОМ використання різнобічних загальнонаукових й спеціальних знань та креативного інтелектуального потенціалу. Нова економіка потребує, щоб людина стала носієм цілого ряду нових компетенцій та якостей – уміння працювати в команді у сучасному інформаційному середовищі; уміння вчитися; готовність до змін та нововведень тощо. Їх не можна сформулювати поза системою освіти [4, с.37]. Саме освіта є визначальним інноваційним чинником формування і підвищення конкурентоспроможності робочої сили і включає не лише рівень освіти, а й освітній потенціал та освітню компетентність, результатом сформованості якої є готовність до інноваційної діяльності, сприйняття змін, розвинений індивідуальний стиль діяльності та досконалий рівень розвитку культури. У порівнянні з іншими результатами освіти компетентність – це інтегрований результат

освіти, який на відміну від навичок є усвідомленим, на відміну від уміння є здатним до перенесення та на відміну від знання існує у формі діяльності, а не інформації про неї [4, с.37-42].

Створення освітньої системи, яка в наукових працях позначена як проінноваційна освіта, має за мету «підготувати до самостійного плавання людину в постіндустріальному світі» [5, с. 23]. Характеризуючи нову освіту, Ю. Москвич наголошує: «Нова освіта природним чином включає в себе виховання. Нова освіта не існує без нього. Безумовно, така особистість має відрізнитися високим рівнем самоуправління, самовиховання, саморегуляції і самоконтролю, які на сучасному етапі реалізуються лише незначною мірою. Іншими словами успішний робітник сучасного суспільства має володіти високим людським капіталом» [5, с. 23]. Варто зауважити, що цьому слід навчатися упродовж усього професійного життя. Швидкоплинні процеси у різних сферах людської діяльності актуалізують такі вимоги до фахівця, як: життєстійкість і працездатність; мобільність і гнучкість; уміння творити корисне нове; здатність до самоосвіти та самоорганізації.

Варто зазначити, що особливий вплив на середовище РОС мають тенденції демографічної ситуації. Сформульований Р. Паторою парадокс в системі освіти, пов'язаний зі скороченням народжуваності молодих людей, потенційно здатних оволодіти новими технологічними знаннями. Через те розвиток економіки, базованої на знаннях, потребуватиме залучення старшого покоління з метою подолання дефіциту відповідних кваліфікацій [6, с. 96]. Вагомим заділом наповнення економіки регіонів робочою силою є залучення до економічної діяльності людей з обмеженими можливостями (людей з вадами зору, слуху) через використання спеціальних управлінських технологій. Освітні проекти для такої категорії населення дозволяють останнім отримати повноцінну освіту та в подальшому знайти працевлаштування. РОМ повинен гнучко адаптуватися до цих умов, а його організація потребує використання нових модернізованих функцій в управлінні освітою дорослого населення. Серед таких функцій заслуговують на увагу міжінтеграційні, пізнавальні, реактиваційні тощо.

В сучасних умовах розвитку демократизації регіону, передачі частини управлінських централізованих функцій на місцевий рівень, особливої ваги при формуванні системної будови РОМ набувають громадські чинники, дію яких на розвиток середньої освіти вивчав О.Пастовенський [7], виділивши наступний діапазон їх впливу (у відсотках в порівнянні з державними): діапазон мінімального впливу громадських чинників. В цьому діапазоні (5-10% управлінських рішень приймається і реалізується з урахуванням думки громадськості) громадськість практично не впливає на навчально-виховний процес.; діапазон моніторингового впливу громадських чинників. Тут держава має переважаючий вплив на прийняття рішень. Водночас, громадськість через конференції, ради школи, піклувальні ради, батьківські комітети, інші громадські організації впливає на прийняття від 5 до 45% рішень щодо напрямків розвитку освіти в регіоні; діапазон паритетного впливу громадських чинників. В цьому діапазоні держава і громадськість виступають рівноправними партнерами. Близько 45-55% управлінських рішень стосовно освіти приймається громадою; діапазон домінантного впливу громадських чинників. У даному діапазоні управління освітою переходить до структур громадянського суспільства. Громада приймає від 55 до 95 % управлінських рішень; діапазон максимального впливу громадських чинників. Це діапазон найвищого впливу громади на освітню політику в регіоні. Безперечно і держава має певний вплив на управління освітою в регіоні, однак кількість управлінських рішень, що приймається громадськістю перевищує 90%. Сьогодні достатнім буде досягнення діапазону паритетного впливу громадських чинників, де держава і громадськість виступають рівноправними партнерами в прийнятті управлінських рішень у освіті та функціонування громадсько-державної моделі управління освітніми системами.

В умовах розвитку РОС виникає потреба у вивченні також конкурентних, екологічних, технологічних, соціокультурних чинників макросередовища, які можуть мати на неї різний потенціал впливу (позитивний – можливість розвитку, негативний – загрози, ризики розвитку).

Суттєвим внутрішнім чинником розвитку РОС є матеріально-технічне та кадрове забезпечення її елементів та рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Увага до чинників матеріально-технічного забезпечення (персональні комп'ютери, доступ до мережі Інтернет, програмне забезпечення тощо) зумовлена особливостями їх прояву як на рівні окремого навчального закладу, так і на рівні РОС. На даний час, є

беззаперечним, що ефективних перетворень в РОС можна досягнути тільки при застосуванні сучасних інформаційних технологій. Цього можна досягнути з використанням системи індикаторів стану РОС, яка характеризує основні сторони та визначальні пріоритети її діяльності. Одним з таких індикаторів є рівень забезпечення НЗ РОС комп'ютерами. Спираючись на новітні дослідження в освіті, відзначимо, що інтеграція ключових досягнень інформаційних технологій у менеджменті призвела до виникнення нових методів управління, як Total Quality Management – загальне управління якістю, та методів перебудови підприємств, наприклад Business Process Reengineering (BPR) – реінжиніринг бізнес-процесів. На сьогодні BPR є напрямом, що поєднує дві різні сфери діяльності – управління (менеджменту) та інформатизації. Низька частка комп'ютерного забезпечення, найперше, у НЗ унеможливує якісне управління РОС на новій основі, а тому потребує системних заходів з боку владних структур щодо оновлення матеріально-технічної бази НЗ. Потреба у новій формі організації менеджменту – інноваційній, підприємницькій, вимагає відповідного ресурсного забезпечення РОС.

Особливої уваги потребує науково-дослідна робота (конкурси, конференції, олімпіади) як один із ендогенних чинників для пошуку шляхів інноваційного розвитку, модернізації та трансформації РОС. Тільки за умов відповідного ресурсного забезпечення РОС, ефективної державної підтримки у вигляді достатніх за обсягами та оптимальними за структурою капітальних інвестицій, матеріальних та моральних стимулів можлива високоорганізована системи РОМ.

Отже, система РОС в Україні потребує трансформаційних змін, які є рушієм її розвитку. Вони дозволять створити передумови для соціально-економічного зростання країни у довгостроковій перспективі через нарощування інтелектуального потенціалу соціуму. Нині інноваційний розвиток РОС в Україні є складним завданням у силу потужного впливу низки суб'єктивних чинників спричинених, зокрема консерватизмом та неготовністю управлінських кадрів у прийнятті гнучких рішень в системі управління освіти. Управлінські функції РОМ мають відповідати не консервації РОС традиційного типу, а сприяти їх трансформації та перспективному розвитку відповідно до вимог часу. Найвищий ефект досягається за умови їх комплексного використання.

Економіка знань в Україні висуває нові завдання перед РОМ в плані нагромадження інфраструктурного потенціалу РОС з проведенням управлінсько-консалтингової експертизи останніх, підвищення значущості використання знанієвого ресурсу відповідно до європейських стандартів та якісно нових вимог нової економіки, організації соціального партнерства по лінії бізнес-освіта («роботодавець визначає чому навчати, університет – як вчити»), потреби запуску нових навчальних технологій з формування соціального розуму (здатності освоювати знання) та соціального інтелекту (здатності продукувати знання нові, інноваційні) тощо. Процеси перетворення та передачі знань в умовах мережевої економіки означають, що в організації (в т.ч. й територіальній) РОМ відбуваються кардинальні інституційні зміни. Модель «виробник-споживач» освітніх послуг замінюється моделлю «виробництва знань», посиленням орієнтації на отримання та використання нових знань. Це обумовлює перманентний розвиток організаційно-методичного забезпечення системи РОМ.

Висновок. Вітчизняний РОМ розвивається відповідно до еволюції економічних теорій та парадигм управління, у тісному взаємозв'язку зі станом, особливостями української моделі освітньої системи й умовами, в яких він здійснюється. Всебічна інтелектуалізація світової освітньої системи набуває в українських реаліях особливого значення, адже впровадження нових технологій, освоєння яких забезпечує економічне зростання, зумовлює пріоритетність процесу інтелектуалізації системи РОМ. Такий процес удосконалює якість освітнього менеджменту, трансформує весь управлінський персонал задіяний в системі освіти, його цілі та завдання, виведе на новий щабель моральні та життєві цінності. Інтелектуалізація освітньої системи дасть змогу реалізувати інтелектуальний потенціал менеджерів освіти через нові компетенції, стратегічне мислення та корпоративну культуру.

Розвиток економіки освіти України вимагає розв'язання коло завдань креативних перетворень (організаційних, мотиваційних), які б передбачали впровадження тих управлінських рішень, що дадуть змогу посилити інноваційність освітніх закладів. Для цього, у першу чергу, слід вивчати чинники, які стримують чи сприяють розвитку РОС та їх впливовість як складових державної освітньої політики.

Перелік посилань.

1. Інноваційна праця: діагностика проблем, важелі активізації: монографія / М.В. Семикіна, С.Р. Пасека та ін. / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. М.В. Семикіної. – Черкаси: ТОВ «МАКЛАУТ», 2012. – 320 с.
2. Образование для инновационных обществ в XXI веке. Заявление руководителей восьми ведущих стран мира, принятое на саммите G 8. – СПб., 16 июля 2006 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://www.G8.ru>
3. Проблеми та напрямки розвитку підприємництва у сфері освіти / Бутенко А.І., Сараєва І.М., Мергут А.І. – Одеса: Ін-т проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2003. – 131 с.
4. Камашев С. В. Глобализация как социальный феномен: анализ происхождения и функции / С.В. Камашев // Философия образования. – 2010. – № 2 (31). – С. 37–44.
5. Москвич Ю. Н. Человек новой реальности как ответ на вызовы времени (часть вторая) / Ю. Н. Москвич // Профессиональное образование в современном мире. – № 1 (4). – 2012. – С. 21–36.
6. Патора Р. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни / Роман Патора. – Львів, Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2002. – 338 с.
7. Пастовенський О. В. Зв'язок моделей фінансування загальної середньої освіти з моделями управління освітою [Електронний ресурс] / О. В. Пастовенський // Сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VZhDU/2011.../vip_59_18.pdf
8. Захарова О.В. Обґрунтування ефективності витрат на професійне навчання з метою забезпечення розвитку персоналу / О.В. Захарова // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – Вип. 32. – 2008. – С. 132-138.

Стаття надійшла: 22.10.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Горелов Д.О.

